

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.20>

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ПРОКУРАТУРА У СФЕРІ ОБОРОНИ: ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ, РОЛЬ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ, ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загородній Є.О.,

аспірант кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4891-5938>

Загородній Є.О. Спеціалізована прокуратура у сфері оборони: правове становище, роль в системі органів правопорядку, функції та завдання в умовах воєнного стану.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України спрямувало діяльність державних органів в напрямку оборони і збереження цілісності та суверенітету держави. Головну роль в досягненні цієї мети виконують Збройні Сили України та інші збройні військові формування, проте через зростання кількості сил оборони – зросла кількість правопорушень у військовій сфері.

Для запобігання та боротьби з такими правопорушеннями в Україні була створена Спеціалізована прокуратура у сфері оборони, правовий стан, функції та роль якої недостатньо опрацьовані в науковому середовищі, оскільки цей орган у тому вигляді, в якому він є зараз, було створено лише у 2023 році.

У статті, крім іншого, досліджено ретроспективу становлення та розвитку військової прокуратури в Україні, а також встановлено факт постійного реформування військової прокуратури, який з часом призвів до нівелювання та знецінення ролі військових прокуратур в системі правопорядку України. Також у статті було обґрунтовано думку автора про те, що система військової юстиції виявилася невідповідною для виконання своїх завдань, особливо в умовах повномасштабної війни, а «цивільна» правоохоронна система та суди загальної юрисдикції не спроможні у повній мірі виконувати покладені на них функції, особливо в зоні бойових дій.

У процесі роботи зауважено про потребу у повному відновленні військової юстиції та про складності роботи спеціалізованої прокуратури в сучасних умовах.

В цілому у статті аналізуються питання перетворення органів військової прокуратури в Україні як складової системи військової юстиції, досліджуються зміни, які відбулися в цій структурі з моменту набуття Україною незалежності, та визначаються проблемні аспекти та перспективи у відновленні ефективної системи військової юстиції.

За підсумками статті проведено аналіз правової природи органу та його становлення в історичній ретроспективі, що дало чітке розуміння правового становища Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони в системі органів правопорядку, виділено та досліджено функції, які виконує орган, сформульовано перелік завдань, задля досягнення яких була створена ця прокуратура, виділено недоліки, які потребують вдосконалення та правової регламентації на законодавчому рівні.

Ключові слова: Військова прокуратура, воєнний стан, оборона держави, військовослужбовці, правоохоронні органи, правопорядок.

Zahorodniy Y.O. Specialized Prosecutor's Office in the field of defense: legal status, role in the system of law enforcement agencies, functions and tasks under martial law.

The full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine has directed the activities of state bodies towards defense and preservation of the integrity and sovereignty of the State. The main role in achieving this goal is played by the Armed Forces of Ukraine and other armed military formations, but due to the growth in the number of defense forces, the number of offenses has increased.

To combat such offenses, Ukraine established the Specialized Defense Prosecutor's Office, the legal status, functions and role of which are not sufficiently studied in the scientific environment, since this body in its current form was established only in 2023.

The article, among other things, examines the retrospective of the formation and development of the military prosecutor's office in Ukraine, and establishes the fact of continuous reform of the military prosecutor's office, which over time has led to the leveling and devaluation of the role of military prosecutors in the law enforcement system of Ukraine. The article also substantiates the author's opinion that the military justice system was unprepared to fulfill its tasks, especially in a full-scale war, and the civilian law enforcement system and civilian courts are not able to fully perform their functions, especially in the combat zone.

In the course of the work, the author emphasizes the need for a complete restoration of military justice and the difficulties of the work of the specialized prosecutor's office in modern conditions.

In general, the article analyzes the issues of transformation of the military prosecution bodies in Ukraine as a component of the military justice system, examines the changes that have occurred in this structure since Ukraine gained independence, and identifies the problematic aspects and prospects for restoring an effective military justice system.

Based on the results of the article, the author analyzes the legal nature of the body and its formation in historical retrospect, which gave a clear understanding of the legal position of the Specialized Defense Prosecutor's Office in the system of law enforcement agencies, identifies and studies the functions performed by the body, formulates a list of tasks for which this prosecutor's office was established, and identifies the shortcomings which require improvement and legal regulation at the legislative level.

Key words: Military Prosecutor's Office, martial law, state defense, military personnel, law enforcement agencies, law and order.

Постановка проблеми. Важливим аспектом шляху до перемоги залишається підтримання військового правопорядку на високому рівні. З 2014 року кількість та характер військових злочинів на території України значно зросли, що пов'язано з веденням активних військових дій на Сході України, проте з моменту повномасштабного вторгнення проблематика цих злочинів, їх розслідування та запобігання їхньому вчиненню набула нових масштабів.

Після ліквідації військових прокуратур у 2012 році – діяльність у військовій та оборонній сфері було передано «цивільним» прокуратурам. Віднесення діяльності у військовій та оборонній сфері до напрямку «цивільних» прокуратур не мало нічого спільного з ефективністю та належною якістю роботи прокурорів за військовим напрямком. Без того завантажені органи «цивільної» прокуратури були змушені займатися особливою категорією справ без належних знань та досвіду, внаслідок чого розслідування були тривалими та неефективними.

Такого роду реформи поступово призвели до нівелювання та знецінення ролі військових прокуратур в Україні. Ці зміни у системі правоохоронних органів фактично продемонстрували «неважливість» існування окремої підсистеми військових прокуратур, діяльність яких була спрямована на дотримання правопорядку у військово-оборонній сфері, що в сукупності з іншими фактами свідчило, крім іншого, і про багаторічне відкладення на задній план питання оборони та безпеки держави в цілому. Зважаючи на це, в регулюванні правовідносин, що пов'язані з обороною та військовою службою були відсутні ті важелі впливу, що могли б забезпечити законність та правопорядок на належному рівні.

Генеральний прокурор Андрій Костін в одному зі своїх інтерв'ю повідомив, що за даними Офісу генпрокурора, наразі в Україні зареєстровано 98 100 злочинів агресії та воєнних злочинів, з них понад 95 тисяч – за статтею про порушення законів та звичаїв війни [1].

Крім того, за інформацією Верховного Суду, опублікованою у статистичному звіті «Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році», загальна кількість військовослужбовців, засуджених у 2022 році судами за різні кримінальні правопорушення, становить 2138 військовослужбовців, у тому числі, за статтями 401-435 Кримінального кодексу України – 1490 військовослужбовців [2].

Вказані показники вкотре доводять необхідність відновлення сталої системи військових прокуратур.

Створення спеціалізованої прокуратури у сфері оборони стало кроком вперед щодо вирішення вищевказаних проблем. Зважаючи на те, що спеціалізована прокуратура була утворена зовсім нещодавно, її специфіка та функціонування залишаються недостатньо дослідженими, а аналіз її діяльності, функцій та завдань залишається першочерговим на теренах військового та кримінального процесуального права в умовах воєнного стану, з урахуванням цього це дослідження є неабияк актуальним.

Стан опрацювання досліджуваної проблематики. Так, важливою темою наукових досліджень і дискусій є створення та функціонування військової юстиції.

Значний вклад у питання дослідження проблем військових прокуратур зробили Вдовитченко В.О., Копотун І.М., Коропатнік І.М., Беланюк М.В., Богуцький П.П., Радзівська О.Г., Пахомов В.В., Зархін О.О., Туркот М.С. та інші. Дослідники одностайні у своїх висновках про необхідність відновлення сталої системи військової юстиції, а оскільки праці згаданих науковців опубліковані після 2014 року – всі вони підтримують думку, що ефективна система військової юстиції позитивно впливатиме на дисципліну та правопорядок у збройних військових формуваннях.

Водночас у працях науковців недостатньо розкрито питання правового становища, ролі в системі органів правопорядку, функцій та завдань військової прокуратури саме в умовах воєнного стану, у працях науковців постановлено нові проблеми, які слід вирішити на теоретичному рівні, а з урахуванням того, що Спеціалізовану прокуратуру у сфері оборони було створено у травні 2023 року, виникає ще більше нових питань, викликів та завдань, на які потрібно відповісти та які слід вирішити.

Метою статті є комплексний аналіз правової та наукової бази, спрямований на дослідження особливостей функціонування Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони, її ролі в системі правоохоронних органів, функції та завдання в умовах воєнного стану.

Вклад основного матеріалу. Статтею 131-1 Конституції України визначається, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом [3].

Так, відповідно до ч. 3 ст. 17 Основного Закону забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. З цього випливає спрямованість діяльності правоохоронних органів на забезпечення державної безпеки [4].

Зважаючи на специфіку і коло функцій та завдань, які покликані виконувати саме військові прокуратури, питання їх виокремлення є не лише викликом, але й потребою. Задля збереження впливу на геополітичному полі Україні необхідно нарощувати військовий потенціал, забезпечувати його внутрішній порядок, що неможливо без існування спеціалізованих військових прокуратур.

Військово-прокурорська діяльність як галузь прокурорської діяльності потребує спеціалізованої підсистеми, внаслідок чого вона набуває своїх особливостей, пов'язаних з військовою сферою. Так, варто навести декілька аргументів, які обґрунтовують необхідність створення окремої спеціалізованої підсистеми для військової прокуратури: 1) Особливості військової сфери, зокрема: наявність особливої нормативно-правової бази, крім іншого, статутів, наприклад, Статуту Внутрішньої служби ЗСУ, Дисциплінарного Статуту ЗСУ тощо, великої маси підзаконних нормативно-правових актів; правила професійної поведінки військових та їх субординації між собою. Військова прокуратура повинна бути спроможною вирішувати правові питання, пов'язані з цими особливостями, глибоко орієнтуватися в системі нормативно-правових актів у військовій сфері; 2) Специфіка військових злочинів: військові прокуратури займаються розслідуванням військових злочинів та обвинуваченням осіб, які вчинили такі злочини. Військові злочини суттєво відмінні від цивільних злочинів, а спеціалізована підсистема може мати краще розуміння цих злочинів та ефективно взаємодіяти з військовими структурами; 3) Забезпечення фахової підготовки: військова прокуратура може потребувати спеціалістів, які мають знання та досвід у військовому праві, міжнародному гуманітарному праві та інших спеціалізованих сферах. Прокурори та інші спеціалісти «цивільних» прокуратур елементарно можуть не мати досвіду у військовій сфері, що не дозволить їм належним чином виконати завдання, покладені саме на військові прокуратури; 4) Військова дисципліна: забезпечення військової дисципліни та правопорядку у військових структурах є важливою функцією військової прокуратури. Спеціалізована підсистема може бути більш ефективною у виконанні цієї функції; 5) Особливості служби в армії: військові прокуратури взаємодіють з особливого роду питаннями, зокрема, пов'язаними зі службою в армії, включаючи військовий статус, військову медицину, військові таємниці та інші аспекти, які вимагають

спеціалізованого підходу; 6) У результаті вищезазначених факторів може виникнути необхідність у встановленні особливих вимог до кадрів військових прокуратур та створенні спеціалізованої підсистеми, щоб забезпечити ефективне виконання функцій військової прокуратури та зберегти правопорядок у військовій сфері.

Військова прокуратура в Україні має особливий статус, оскільки не належить до жодної з гілок влади, що, у свою чергу, є гарантією неупередженості прокуратури в процесі досудового розслідування. Відокремлене становище прокуратури поміж інших гілок влади забезпечує їй широкий спектр можливостей у своїй професійній діяльності, в яку не втручаються інші органи влади. Подібна незалежність даного органу дозволяє йому підтримувати правопорядок у різних структурних елементах держави.

Чимало суперечок серед теоретиків та практиків точаться навколо ролі прокуратури в системі органів влади. Досить популярною серед науковців є думка, що прокуратура є складовою судової гілки влади, зважаючи на те, що в Конституції України прокуратура включена до розділу «Правосуддя». Прибічники такого підходу основним аргументом наводять те, що за напрямками своєї діяльності прокуратура найближча до судової влади [5, с. 184].

Проте, зважаючи на напрямок діяльності прокуратури та покладені на неї функції можна зробити висновок, що даний орган не може бути складовою жодної з гілок влади та покликаний здійснювати контроль та нагляд в правовому полі. Приналежність прокуратури до будь-якої з гілок влади стане на заваді її безсторонності та незалежності.

Згідно з ч. 2 статті 7 Закону України «Про прокуратуру» у разі потреби рішенням Генерального прокурора можуть утворюватися спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, на правах обласних прокуратур, на правах підрозділу обласної прокуратури, на правах окружних прокуратур, на правах підрозділу окружної прокуратури. Перелік, утворення, реорганізація та ліквідація спеціалізованих прокуратур, визначення їх статусу, компетенції, структури і штатного розпису здійснюються Генеральним прокурором [6].

З аналізу Закону України «Про прокуратуру» вбачається відсутність правової регламентації діяльності військових прокуратур як в мирний, так і у воєнний час. Подібний стан речей є невтішним, з урахуванням того, що активні бойові дії в Україні тривають ще з 2014 року. Більше того, з 2014 року безпека держави та її територіальна цілісність повинні були стати пріоритетними, зважаючи на реальну загрозу з боку російської федерації. Всупереч зазначеному, була допущена ситуація відсутності правової регламентації військових прокуратур в основному Законі України «Про прокуратуру» на момент повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну. Проте у пункті 2 перехідних положень Закону України «Про прокуратуру» зазначається, що військові прокуратури гарнізонів розташовуються в межах відповідних військових гарнізонів. У разі потреби з метою організації їх діяльності їм виділяються необхідні приміщення з фондів Міністерства оборони України [6]. Відповідно, базовий закон, яким регулюється діяльність органів прокуратури, містить згадку про військові прокуратури лише в Прикінцевих положеннях.

Зважаючи на особливий предмет регулювання та щоденні виклики, спричинені агресором, правоохоронні органи повинні орієнтуватися в даній сфері, розумітися на тонкощах військового права та знати його специфіку. Із поставленими завданнями можуть впоратися лише спеціалізовані органи, одним із яких в Україні є Спеціалізована прокуратура у сфері оборони, що складається з Спеціалізованих прокуратур у сфері оборони Центрального, Південного, Західного та Східного регіонів, а також Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Офісу Генерального прокурора, згідно з Наказом Офісу Генерального прокурора від 17.05.2023 № 130. Пунктом 12 вищезгаданого Наказу було визнано таким, що втратив чинність, наказ Генерального прокурора України від 22 листопада 2021 року № 370 «Про особливості діяльності спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері» [7].

Наказом Офісу Генерального прокурора № 130 структура Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони поділяється за принципом інстанційності та територіальності. Принцип територіальності знайшов свій прояв в існуванні Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони в чотирьох регіонах, а саме: Центральному (Житомирська, Київська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська області та м. Київ), Південному (Вінницька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська та Херсонська області, Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, а також військово-морська зона «Чорноморська», що включає води територіального моря і внутрішні води України у Чорному морі), Західному (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська,

Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька області), Східному (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська та Харківська області, а також військово-морська зона «Азовська», що включає внутрішні води України в Азовському морі та Керченській протоці).

У структурі Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони діє принцип інстанційності, шляхом підпорядкування прокуратур нижчого рівня вищим, очолює дану структуру Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Офісу Генерального прокурора. Водночас, як зазначив В.М. Єднак, ці ланки прокурорської системи створені насамперед виходячи із предметної, а не територіальної специфіки [8, с. 189]. Ю. Полянський влучно зауважив, що забезпечення законності та правопорядку у військах можливе лише органами військової юстиції, які розташовані теж екстериторіально, таким чином, як і армія [9, с. 9]. Територіально розгалужена система військових прокуратур дозволяє швидко реагувати на порушення законів військовослужбовцями не лише на передових позиціях, а й у військових частинах на місцях.

Слід зауважити, що функції прокуратури впливають із специфіки її діяльності, напрямку роботи, поставленої мети та завдання.

Спеціалізована прокуратура у сфері оборони виконує конституційні функції прокуратури, проте з урахуванням своєї предметної спеціалізації. До функцій останньої відносяться: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; 3) нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 4) представництва інтересів держави в суді у визначеному законом порядку; 5) організація та здійснення нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, а також з питань організації конвоювання осіб, затриманих, взятих під варту та засуджених; 6) нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, поза межами кримінального провадження; 7) надання оцінки діям чи бездіяльності відповідних службових осіб щодо наявності ознак адміністративних правопорушень, передбачених главою 13-Б КУпАП; 8) запобігання та протидії військовим адміністративним правопорушенням, а також правопорушенням, пов'язаним з корупцією [7].

Реалізуючи функцію публічного обвинувачення в суді, Спеціалізована прокуратура у сфері оборони здійснює чи не найголовнішу свою функцію, оскільки доводить перед судом висунуте військовослужбовцю обвинувачення. У випадку Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони – це здебільшого військові кримінальні правопорушення. Здійснення прокурором публічного обвинувачення включає в себе доведення вини військовослужбовця, наявності складу кримінального правопорушення, здійснення його кваліфікації та вживання всіх залежних від прокурора заходів, задля ухвалення вироку, який би був співмірним вчиненому та слугував запобіжником у вчиненні правопорушень іншими військовослужбовцями.

Неможливо залишити поза увагою той факт, що підтримання Спеціалізованою прокуратурою у сфері оборони публічного обвинувачення в суді на практиці супроводжується рядом проблем. Це пов'язано з відсутністю військових судів в Україні, що має негативний вплив на законність та справедливість судових рішень, що стосуються військової служби та сфери оборони. Розгляд справ військової категорії звичайними судами є уповільненим через їх завантаженість, внаслідок чого в умовах воєнного стану та великого нагромадження військових спорів, які потребують негайного вирішення, більшість заявників в кращому випадку місяцями чекатимуть на своє рішення.

Крім того, недоліком розгляду військових справ у звичайних судах є відсутність спеціалізації суддів, що проявляється у їх неможливості належним чином оцінити надані докази та обставини справи, з урахуванням особливої специфіки військово-оборонної сфери. Більше того, суди загальної юрисдикції не готові до розгляду військових справ, зважаючи на відсутність спеціально обладнаних кімнат в суді, які б забезпечили надійний захист документів, що становлять державну таємницю. До того ж, розгляд військових справ часто потребує виїзних судових засідань, до чого суди загальної юрисдикції не готові на практиці у зв'язку з загальною завантаженістю, яка ускладнюється ще й фатальною нестачею суддів по всій Україні.

Військове командування державою мають здійснювати особи, які володіють відповідними знаннями та навичками, які без досвіду роботи у військових структурах отримати досить складно, а то й неможливо [10, с. 4]. Безумовно, це стосується й прокурорського складу Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони, оскільки наразі прокурори у складі даного органу не є військово-

вими. Проте, у Верховній Раді України 05.08.2022 року зареєстровано проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо забезпечення діяльності спеціалізованих військових прокуратур», яким запропоновано доповнити статтю 27 Закону четвертою частиною такого змісту: на посади прокурорів, які заміщаються військовослужбовцями, призначаються громадяни з числа осіб, які проходять військову службу за контрактом осіб офіцерського складу або призваними на військову службу під час мобілізації або на особливий період та які відповідають вимогам, передбаченим цією статтею, за умови вступу на військову службу до Збройних Сил України до призначення на вказану посаду прокурора [11]. Зміни, запропоновані вищезгаданим законопроектом щодо однозначно заслуговують на увагу. Це пояснюється тим, що особи, які мають безпосередній досвід у військовій сфері, розуміють зсередини як діють ті чи інші норми військового права, а також розуміються на особливостях несення військової служби, у тому числі на територіях бойових дій.

До прикладу, незрозуміло як прокурор загальної прокуратури може розслідувати кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням правил польотів при експлуатації літальних апаратів, порушення правил кораблеводіння, порушення статутних правил та несення військової служби. Виклики та ризики військової служби тягнуть за собою потребу володіння прокурорами спеціальними знаннями, а тому доцільно призначати на посаду військових прокурорів, саме тих прокурорів, які мають військовий досвід.

У межах виконання своєї функції організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням Спеціалізована прокуратура у сфері оборони займається здебільшого процесуальним керівництвом розслідувань кримінальних правопорушень, що вчиняються військовослужбовцями, військовозобов'язаними особами, резервістами та іншими особами, діяльність яких безпосередньо впливає на оборонну спроможність держави.

Функція процесуального керівництва кримінальним провадженням стоїть поряд із реалізацією прокуратурою функції забезпечення організації та здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення негласних та інших слідчих і розшукових дій. При реалізації цієї функції можна чітко простежити роль Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони поміж інших правоохоронних органів. Спеціалізована прокуратура у сфері оборони здійснює нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю СЗР України; УДО України; ГУР МОУ; спеціальної поліції НПУ; ДПСУ; ДБР та інших [7].

Подібна форма взаємодії Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони дозволяє їй залишатися безсторонньою та незалежною поміж інших правоохоронних органів, ефективно здійснювати свою діяльність та слідкувати за тим, щоб в умовах воєнного стану не було місця свавіллю в питаннях державної безпеки не лише серед військовослужбовців, а й поміж органів державної влади, які повинні першочергово працювати злагоджено та у відповідності до закону. Більше того, дана функція забезпечує захист прав та свобод осіб, щодо яких проводяться слідчі дії.

Важливою формою реалізації своїх повноважень Спеціалізованою прокуратурою у сфері оборони є представництво нею інтересів держави в суді.

У рішенні № 4-р(П)/2019 від 05.06.2019 р. Конституційний Суд України, висловлюючись щодо представництва прокуратурою інтересів держави в суді, вказав, що в Основному Законі України міститься застереження «у виключних випадках і в порядку, що визначені законом». Про такі випадки йдеться, зокрема, у частині третій статті 23 Закону № 1697, за якою «прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу» (абзац перший). При цьому на прокуратуру покладається обов'язок щодо обґрунтування необхідності такого втручання» [12].

Представництво інтересів держави в суді саме прокурорами Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони у своїй більшості проявляється у поданні прокурорами позовів, які стосуються визнання недійсними в цілому або в частині укладених між військовими частинами, іншими військовими підрозділами та постачальниками товарів, робіт чи послуг господарських договорів, проте з урахуванням тривалості та інтенсивності бойових дій прокурори Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони беруть участь далеко не лише в господарських справах, виконуючи функцію представництва держави в суді, а й у справах про госпіталізацію у психіатричний стаціонар

для обстеження та лікування без згоди військовослужбовця, як було, наприклад, у рамках справи № 297/2512/23 [13].

Крім того, значна частина поданих прокурорами Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони позовів стосується витребування земельних ділянок військового призначення, якими протягом понад 30 років незалежності України нещадно торгували.

Функція нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян спрямована на досягнення одразу кількох завдань. Зокрема, при реалізації даної функції прокурори контролюють порядок виконання рішення суду, не лише з метою фіксації порушень прав особи, яка притягнута до відповідальності, але й в цілях встановлення факту порушення законодавства самої установи, яка спрямовує свою діяльність на виконання судових рішень.

Так, підпунктом 9.3. Наказу Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400 «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах» визначено, що нагляд у межах компетенції організовувати та здійснювати: Спеціалізованій прокуратурі у військовій та оборонній сфері ОГП – на гауптвахтах, у кімнатах (камерах) для тимчасово затриманих військовослужбовців підрозділів ВСП у ЗСУ та спеціальних палатах закладів охорони здоров'я ЗСУ, у дисциплінарному батальйоні ЗСУ, у військових частинах - щодо службового обмеження для військовослужбовців, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, звільнення від відбування покарання з випробуванням, а також стосовно осіб, звільнених від кримінальної відповідальності у зв'язку з переданням на поруки колективам військових частин, у військових частинах НГУ – щодо організації конвоювання затриманих, взятих під варту та засуджених до позбавлення волі осіб [14].

Враховуючи кількість ухвалених обвинувальних вироків стосовно військовослужбовців, за якими здебільшого призначається реальне позбавлення волі, функція нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах має надзвичайне значення, оскільки унеможливує або хоча б мінімізує вчинення щодо військових, воля яких обмежується, протиправних діянь. Постійний контроль за дотриманням законів при виконанні судових рішень установами, в яких військовослужбовці відбувають покарання, позитивно впливає на роботу цих установ.

Оцінка діям чи бездіяльності службових осіб Спеціалізованою прокуратурою у сфері оборони здійснюється щодо наявності ознак адміністративних правопорушень, передбачених статтями 172-10 – 172-20 КУпАП, наприклад, необережне знищення або пошкодження військового майна, недбале ставлення до військової служби тощо [15].

При здійсненні повноважень щодо надання оцінки діям чи бездіяльності військовослужбовців або відповідних службових осіб щодо наявності ознак адміністративних правопорушень через Спеціалізовану прокуратуру у сфері оборони реалізуються державні функції з підтримання правопорядку у війську під час воєнного стану не лише у розрізі кримінальних правопорушень.

Спеціалізована прокуратура у сфері оборони реалізовує свої повноваження з метою досягнення конкретних завдань. Завдання прокуратури можна визначити як обумовлені метою прокуратури та підпорядковані їй загальні цілі, що відображають соціально значущий результат, якого прагне досягти прокуратура під час реалізації покладених на неї функцій.

Враховуючи те, що будь-яка державна система у зв'язку з викликами, спричиненими воєнним станом, має адаптуватися до нових реалій, то особливі завдання стоять і перед Спеціалізованою прокуратурою у сфері оборони.

З урахуванням специфіки роботи Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони її завданнями є: 1) формування і забезпечення державної політики у сфері протидії військовим кримінальним правопорушенням; 2) контроль за дотриманням законодавства іншими правоохоронними органами під час досудового розслідування військових кримінальних правопорушень; 3) представництво інтересів держави в особі державних органів та установ в суді; 4) протидія розкраданню військового майна та коштів для військової оборони; 5) протидія порушення правопорядку військовослужбовцями, військовозобов'язаними особами, резервістами та усіма іншими особами, діяльність яких безпосередньо впливає на оборонну спроможність держави; 6) притягнення винних у вчиненні кримінальних правопорушень осіб до кримінальної відповідальності.

З аналізу вищенаведеного слідує, що завдання Спеціалізованої прокуратури тісно корелюють-ся з її функціями та спрямовані на досягнення єдиної мети – забезпечення правопорядку у сфері оборони на всіх рівнях.

Висновки. Таким чином, з урахування викладеного вище, можемо сформулювати такі висновки.

Ліквідація та подальша передача функцій військової прокуратури до загальної прокуратури однозначно негативно вплинула на забезпечення правопорядку у військово-оборонній сфері. Маючи намір відновити систему військової юстиції, законодавець з 2014 року проводив вибіркові та незбалансовані реформи, які по суті не дали бажаного результату. Кратне зростання чисельності військовослужбовців, збільшення кількості військових та воєнних злочинів, а також їх специфіка, особливості військової сфери, необхідність фахової підготовки спеціалістів та відповідального ставлення до військової дисципліни свідчать про необхідність повного відродження військової юстиції як складової національної безпеки.

Некваліфікованість перетворення відокремленої структури Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони в окрему систему є наслідком проблем у сфері державної політики і лише після цього є проблемою правового характеру.

Система Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони базується на територіальній та предметній специфіці. Цей орган наділений певною незалежністю від втручання з боку інших правоохоронних органів при реалізації ним своїх повноважень, при тому не відносячись до жодної із гілок влади. У процесі дослідження було обґрунтовано підстави, за яких військові прокуратури слід відносити до окремої та самостійної підсистеми прокурорської системи України.

Функції Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони спрямовані на підтримання правопорядку у військово-оборонній сфері, а основним завданням спеціалізованої прокуратури залишається протидія військовим правопорушенням та притягнення порушників до відповідальності з дотриманням встановленого законом порядку, проте з метою реалізації цих завдань в умовах воєнного стану необхідним є підвищення ефективності та якості роботи прокуратури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Костін А. [Українські суди винесли вироки понад 50 російським військовим через воєнні злочини]: інтерв'ю в м. Києві Радіо Свобода 15.07.2023 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrainski-sudy-vyroku-ponad-50-rosiiskiyh-viiskovyh/32505044.html>.
2. Статистичний звіт «Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році» / Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/StanyPravosuddyCriminal2022.pdf?fbclid=IwAR0-cI-Q6vwrkYT-f6N36MOM1-1PtZQeBa0K9rFQXGyadcYYg65htMccVx0.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Трагнюк Р.Р. Деякі проблеми визначення правоохоронних органів за законодавством України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2020. № 26, С. 184–188.
5. Москалюк Ю., Литвинюк М. Прокуратура України як особливий державний інститут. *Юридичний вісник*. 2017. № 1 (42). С. 183–188.
6. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
7. Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони: Наказ Офісу Генерального прокурора від 17.05.2023 № 130 / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0130905-23#Text>.
8. Єднак В.М. До питання організаційного устрою органів прокуратури України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 36. С. 188–190. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/59c726e7-6110-4504-b896-9991724be8eb/content>.
9. Полянський Ю. Військова юстиція в Україні: проблемні питання. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 5-11.
10. Koropatnik I., Karelin V., Shopina I., Khrystynchenko N. Activities of the Ministry of Defence in Ukraine and military administration during the special period. *Journal of Legal*,

- Ethical and Regulatory Issues*. 2020. № 1. Р. 1–6. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4857/1/scopus%20Activities-of-the-ministry-of-defense-in-Ukraine.pdf>.
11. Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо забезпечення діяльності спеціалізованих військових прокуратур: Проект Закону України від 21.07.2022 № 7576-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1430637>.
  12. Рішення Конституційного Суду України від 5 червня 2019 р. № 4-р(П)/2019 у справі № 3-234/2018(3058/18) / Конституційний Суд України URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4_p2_2019.pdf.
  13. Рішення Берегівського районного суду Закарпатської області від 28.07.2023 року у справі № 297/2512/23 / Берегівський районний суд Закарпатської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112531267>.
  14. Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах: Наказ Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400 / Осіс Генерального прокурора. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0400905-21#Text>.
  15. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073¹-X / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.